

УДК 657.32

Макаренко А.П., д.е.н., професор<sup>1</sup>©, Васильчак С.В., д.е.н., професор<sup>2</sup>  
Іванченко І.М., магістр<sup>1</sup>,

<sup>1</sup>Запорізька державна інженерна академія

<sup>2</sup>Львівський національний університет ветеринарної медицини  
та біотехнологій імені С.З. Гжицького

## ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА ОБЛІКУ І АУДИТУ ПОТОЧНОЇ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ

*Розглянуто теоретичні і практичні аспекти організації обліку та визначено суть проведення аудиторської перевірки поточної дебіторської заборгованості з покупцями і замовниками.*

**Ключові слова:** дебіторська заборгованість, поточна дебіторська заборгованість, аудит дебіторської заборгованості.

**Вступ.** У даний час в Україні відбуваються істотні зміни в господарській, економічній і соціальній діяльності підприємств. Це призводить до об'єктивної необхідності зміни системи контролю.

Для нормального функціонування всіх ланок національного господарства необхідно, щоб підприємці, ухвалюючи рішення, мали достовірну інформацію про фінансовий стан підприємства. Зокрема, про стан дебіторської заборгованості, законність підтвердження господарських операцій, в результаті яких вона виникла.

Зараз, коли Україну охопила криза платежів, коли дебіторська заборгованість підприємств один одному досягла величезних сум, проведення аудиту дебіторської заборгованості є досить актуальним питанням. Адже це стимулює підприємство до більш ретельного і регулярного вивчення дебіторської заборгованості, до активного проведення заходів щодо стягнення заборгованості з неплатників через арбітраж.

Як відомо, дебіторська заборгованість істотно погіршує фінансовий стан підприємства, вона є іммобілізацією грошових засобів, відверненням їх з господарського обороту. Це приводить до зниження темпів виробництва і результативних показників діяльності підприємства, оскільки прострочена дебіторська заборгованість, по якій закінчився термін позовної давності, підлягає віднесенню на збитки підприємства.

**Постанова завдання.** Метою написання даної статті є дослідження сутності теоретичних і методичних засад аудиту поточної дебіторської заборгованості з покупцями та замовниками та розробка практичних пропозицій щодо її організації на підприємстві.

**Виклад основного матеріалу.** Дебіторська заборгованість є складною економічною категорією, яка виникає на більшості підприємствах в процесі їх господарської діяльності. На думку авторів, дебіторська заборгованість є закономірним явищем в сучасних ринкових умовах господарювання, тому що свідчить про конкурентний ринок у державі. Є різні визначення дебіторської заборгованості. Встановлено, що дебіторська заборгованість – це частина оборотного капіталу, а також вимоги на його отримання у вигляді готівки, матеріальних та інших ресурсів від господарюючих суб'єктів. Тому, на наш погляд, найбільш точна її дефініція наступна: “Дебіторська заборгованість – це матеріальні ресурси, що не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена з кругообігу грошових коштів.”

Наведене визначення дає уявлення про економічну природу дебіторської заборгованості і подає її місце в бухгалтерському обліку.

Для проведення економічного аналізу стану дебіторської заборгованості на підприємствах, необхідно здійснити групування видів дебіторської заборгованості відповідно до різних класифікаційних ознак.

Так, згідно Положення (стандарту) бухгалтерського обліку №10 «Дебіторська заборгованість», остання поділяється на довгострокову та поточну. Цей поділ здійснюється відповідно до строку погашення та у зв'язку з нормальним операційним циклом.

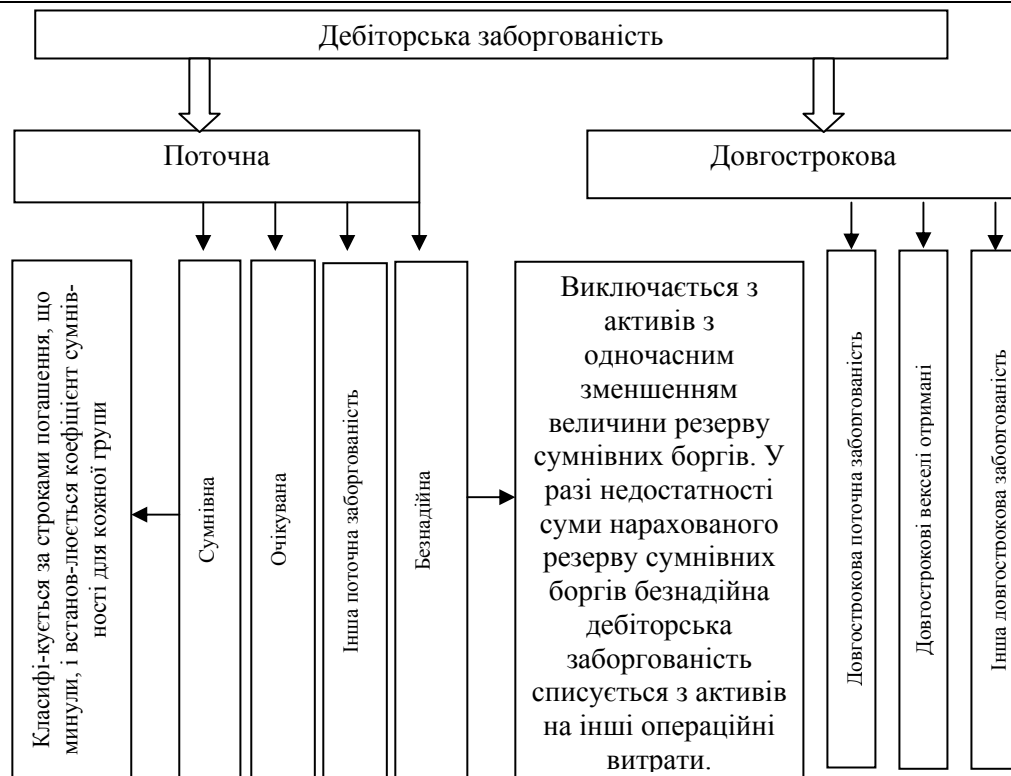
Як відомо, довгострокова дебіторська заборгованість – це сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після 12 місяців з дати балансу, а поточна дебіторська заборгованість – це сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом 12 місяців з дати балансу [1]. Згідно П(С)БУ 10 класифікація дебіторської заборгованості представлена на рис.1.

Погоджуючись із запропонованою класифікацією, на наш погляд, необхідно також проводити розподіл дебіторської заборгованості відповідно до об'єктів, стосовно яких вона виникла та в залежності від своєчасності погашення. Зокрема, остання класифікаційна ознака погашення дебіторської заборгованості дозволяє виокремити:

– дебіторську заборгованість, визначений угодою, строк оплати якої не настав;

– дебіторську заборгованість, не сплачену в строк.

Виникнення дебіторської заборгованості має ряд негативних наслідків. Зокрема, вона вилучає із обороту підприємства обіговий капітал, зумовлює додаткові витрати підприємства на виникнення факторингових операцій та форфайтингу. Вона знижує стабільність підприємства в ринкових умовах та сприяє можливості невчасних розрахунків із кредиторами, характеризує рівень маркетингової служби підприємства.



**Рис.1. Класифікація дебіторської заборгованості згідно П(С)БУ 10**

Поточна дебіторська товарна заборгованість (за товари, роботи, послуги) враховується по групах залежно від термінів непогашення заборгованості, які визначаються умовами договору і встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи. Так, з метою достовірного віддзеркалення активів кожне підприємство повинне визначати резерв сумнівних і безнадійних боргів. Поточна дебіторська заборгованість (товарна) включається в підсумок балансу за чистою реалізаційною вартістю. Тобто для визначення такої вартості необхідно від дебіторської заборгованості на дату балансу відняти величину резерву сумнівних боргів. Форма Балансу містить рядок (код 162) для віддзеркалення величини резерву сумнівної заборгованості лише в ув'язці з дебіторською заборгованістю за товари, роботи, послуги. Величина резерву сумнівних боргів згідно з п. 8 П(С)БУ 10 визначається за одним з варіантів:

- на основі методу класифікації дебіторської заборгованості;
- виходячи з конкретної оцінки платоспроможності кожного окремого дебітора.

При проведенні оцінки поточної дебіторської заборгованості (товарної) чинним законодавством передбачені певні особливості. Так, відповідно до принципу обачності у момент визначення доходу від реалізації підприємство має врахувати можливі втрати від неповернення частини боргів покупцями.

Тобто суб'єкт господарювання має постійно враховувати критерії, відповідно до яких ведеться її облік. Зокрема, за об'єктами, по відношенню до яких виникла дебіторська заборгованість: за строком погашення та його зв'язкам з нормальним операційним циклом; за своєчасністю погашення дебіторської заборгованості [3, с.56].

Якщо об'єкт до якого виникла дебіторська заборгованість може пов'язуватись з реалізацією робіт і послуг, то така заборгованість може бути забезпечена або незабезпечена векселями. Строк погашення дебіторської заборгованості або не настав, а якщо настав, то вона може бути не сплачена в терміни, обумовлені договором. Прострочена дебіторська заборгованість за реалізовані роботи чи послуги може формуватись у таку, за якою минув строк позовної давності.

З іншого боку, об'єкти по відношенню до яких виникла дебіторська заборгованість можуть бути не пов'язані з реалізацією робіт і послуг, а включати заборгованість: за виданими авансами, за розрахунками з бюджетом, за нарахованими доходами, за внутрішніми розрахунками та іншу поточну заборгованість. Виходячи із множини цих процесів та об'єктів дебіторської заборгованості, в економічній роботі важливе значення надається економічному контролю, а саме незалежному аудиторському контролю. Вивчення аудиту зумовлено економічною необхідністю незалежного, об'єктивного контролю діяльності підприємств різних форм власності та підтвердження достовірності фінансової звітності відповідно концептуальній основі бухгалтерського обліку. Аудиторська діяльність – це безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик підприємницька діяльність щодо надання аудиторських послуг із метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності, у порядку, встановленому законодавством.

Мета аудиту дебіторської заборгованості – це підтвердження достовірності, повноти, реальності та законності обліку дебіторської заборгованості в фінансовій звітності.

Основними завданнями аудиту поточної дебіторської заборгованості є:

- перевірка фінансової звітності, розрахунків, декларацій та інших документів для встановлення їх достовірності й відповідності здійснених господарських і фінансових операцій чинному законодавству;
- виявлення і попередження (профілактика) порушень у фінансово-господарській діяльності підприємств;
- реальність визначення фінансових результатів;
- оцінка ефективності внутрішнього контролю [4, с.89];

Для побудови ефективної системи контролю дебіторської заборгованості потрібно здійснювати її аналіз, формувати стандарти оцінки показників, забезпечувати форми рефінансування, визначати ліміти обігового капіталу, що направляються на її покриття.

Формуючи програму аудиту дебіторської заборгованості, перевіряючий має провести визначення відповідності в звітності дебіторської заборгованості

згідно П(С)БО 10 та здійснити перевірку наявності залишків заборгованості за даними Головної книги (ГК) та реєстрів.

Нами розроблено і рекомендується наступний порядок оформлення документу для реалізації програми дебіторської заборгованості (форма 1).

Відносно виникнення, обліку дебіторської заборгованості, правильної її оцінки, аудитору необхідно оцінити мінімальний перелік інформації, яка повинна бути представлена клієнтом або отримана самим аудитором чи його асистентом в ході опитування. Такий перелік може бути стандартним, розроблятися аудиторською фірмою та доповнюватися аудитором з урахуванням специфіки клієнта та відображатися у відповідних робочих документах (РД) – записах, у яких аудитор фіксує проведення аудиторської перевірки. А саме, запис процедур планування, характер, строки та масштаб виконаних аудиторських процедур, їх результати, а також висновки, складені на основі одержаних аудиторських доказів [7, с.182].

Форма 1

### Рекомендації для реалізації програми аудиту дебіторської заборгованості

	Якісні аспекти	Мета аудиту	Процедури аудиту	Аудиторські докази	Метод аудиту	Період	ПБ виконавця	Індекс РД	Примітки
1	а,б,в	А	Звірка залишків заборгованості за даними ГК з залишками в облікових реєстрах		Співставлення, звірка		Іваненко	ДЗ-1	

Л.П. Кулаковська пропонує робочий документ із звірки залишків дебіторської заборгованості, який включає: рахунок у Головній книзі, залишок по Головній книзі, залишок по журналу ордеру, відхилення по вказаних залишках та причини відхилення [7, с. 184].

Нами пропонується робочий документ, який допоможе якісніше висвітлити хід перевірки та дасть змогу краще здійснити аудиторську перевірку та контроль над процесом її проведення. Зокрема такий документ має включати рахунок у Головній книзі та залишки за даними підприємства і за даними аудиту. При цьому сам залишок фіксується по даті, за даними Головної книги, за даними журналу ордеру та вказується сума відхилення. Сума відхилення розраховується як різниця між даними підприємства та аудиту. Крім того фіксуються примітки (форма 2).

**Робочий документ із звірки залишків дебіторської заборгованості**

Рахунок у ГК	За даними підприємства				За даними аудиту				Відхилення за даними підприємства і аудиту	Примітки
	Дата	Залишок по ГК	Залишок по жур. ордеру	Сума відхилення	Дата	Залишок по ГК	Залишок по жур. ордеру	Сума відхилення		

Запропоновані нами форми реалізації програми проведення аудиту та робочого документа із звірки залишків дебіторської заборгованості сприятимуть удосконаленню аудиту поточної дебіторської заборгованості підприємств, що має важливе значення для прийняття управлінських рішень з регулювання взаєморозрахунків.

**Висновки.** Дефініція дебіторської заборгованості має давати уявлення про її економічну природу та місце в бухгалтерському обліку.

Визначено, що існуючі класифікації заборгованості є неповними і охоплюють лише одну ознаку. В роботі запропоновано доповнити класифікацію дебіторської заборгованості відповідно до об'єктів, в яких вона виникла та за своєчасністю погашення. Це надає можливості в подальшому, чітко окреслити заборгованість, за якою потрібно нараховувати резерв сумнівних боргів.

Запропоновані форми для реалізації програми аудиту та робочого документа, за яким здійснюється перевірка дебіторської заборгованості з питань співвідношення залишків заборгованості за даними Головної книги з залишками в облікових регістрах, надасть змогу встановити відповідність у звітності дебіторської заборгованості згідно з П(С)БО 10.

**Література**

1. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [www.nbuv.gov.ua](http://www.nbuv.gov.ua).
2. Матицина Н. Основы регулирования расчетных отношений путем управления дебиторской задолженностью / Н. Матицина // Бухгалтерский учет и аудит. – 2006. - №12. – С. 38-42.
3. Городянская Л. Особенности организации учета дебиторской задолженности на предприятии // Бухгалтерский учет и аудит – 2007. - №6. - С. 9-16.
4. Бескоста Г.М. «Аудит»: Конспект лекції / Г.М. Бескоста. – Запоріжжя, 2007. – 85 с.
5. Сахарцева И.А. Организация і методика аудиту / И.А. Сахарцева. - Запоріжжя, 2002. - 182 с.
6. Петрик Е. Аудит дебиторской задолженности в соответствии с национальными нормативами аудита и положениями (стандартами) бухгалтерского учета // Бухгалтерский учет и аудит. – 2000. - №7. – С.10-19.

7. Кулаковська Л.П., Піча Ю.В. Основи аудиту: навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. – Львів: Новий світ, 2002. – 504 с.

### Summary

*The basic theoretical and practical debt is exposed with buyers and customers aspects of organization of account and certainly essence of leadthrough of public accountant verification are considered of floating debtor.*

*Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.*